

**ЕСТЕТИКА ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ:
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗВУКОСИМВОЛІЗМУ****THE AESTHETICS OF VOWEL SOUNDS IN GERMAN:
A PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF SOUND SYMBOLISM****Кушнерик В.І.,***orcid.org/0000-0003-0538-4421**доктор філологічних наук, професор,**професор кафедри лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича***Андріїва С.С.,***orcid.org/0009-0008-5316-3838**аспірантка кафедри лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

У статті досліджується естетика голосних звуків німецької мови через призму психолінгвістичного аналізу звуко символізму. Основна увага приділяється експериментальному вивченню сприйняття голосних фонем різними групами респондентів – носіями мови, особами, які вивчають німецьку як іноземну, та тими, хто не володіє мовою. Застосовано методику семантичного диференціала Ч. Осгуда для оцінки штучно створених слів за трьома шкалами: розмір («великий – маленький»), оцінка («приємний – неприємний») та активність («швидкий – повільний»). Експеримент показав, що голосні фонемі німецької мови володіють потужним звуко символічним потенціалом, який проявляється у стійких і повторюваних асоціаціях між акустичними властивостями звуків та суб'єктивним сприйняттям таких категорій, як величина, приємність та активність. Результати демонструють, що ці закономірності простежуються незалежно від національних особливостей респондентів, що свідчить про певний універсальний характер звуко символізму у межах людського сприйняття мови. Водночас експеримент виявив деякі відмінності в оцінках, які можуть бути зумовлені рідною мовою, культурними традиціями, соціальним середовищем та індивідуальним досвідом сприйняття. Особлива увага приділялася аналізу випадків, коли фонемі не демонструють однозначних асоціацій, що підкреслює складний, контекстуальний та багатоваріаційний характер звуко символічних процесів у мові. Висновки дослідження свідчать про важливість врахування цих особливостей при вивченні емоційного забарвлення мовних одиниць, їх експресивності та комунікативної функції, а також відкривають перспективи для порівняльних досліджень у галузі психолінгвістики та міжмовної фонетики. Результати дослідження підтверджують існування універсальних фоносемантичних тенденцій, водночас демонструючи вплив суб'єктивного сприйняття та когнітивного контексту. Стаття може бути корисною для подальших досліджень у галузі психолінгвістики, фонетики, теорії мови та лексикології, а також для методології експериментальних досліджень звуко символізму у різних мовних системах.

Ключові слова: голосні звуки, німецька мова, психолінгвістика, звуко символізм, семантичний диференціал, фонемі, фоносемантика.

The article explores the aesthetics of German vowel sounds through the lens of psycholinguistic analysis of sound symbolism. The main focus is on the experimental study of the perception of vowel phonemes by different groups of respondents: native speakers, individuals learning German as a foreign language, and those who do not speak the language. Charles Osgood's semantic differential method was applied to evaluate artificially created words along three scales: size ("large – small"), evaluation ("pleasant – unpleasant"), and activity ("active – passive").

The experiment demonstrated that German vowel phonemes possess a strong sound-symbolic potential, manifested in stable and consistent associations between the acoustic properties of sounds and the subjective perception of categories such as size, pleasantness, and activity. The results indicate that these patterns are observed regardless of the respondents' national backgrounds, suggesting a certain universal character of sound symbolism within human language perception. At the same time, the experiment revealed some differences in evaluations, which may be influenced by the native language, cultural traditions, social environment, and individual perceptual experiences.

Particular attention was paid to cases where phonemes did not exhibit clear associations, highlighting the complex, contextual, and multilayered nature of sound-symbolic processes in language. The findings underscore the importance of considering these features when studying the emotional coloring of linguistic units, their expressiveness, and communicative function, and they open prospects for comparative research in psycholinguistics and cross-linguistic phonetics. The results confirm the existence of universal phonosymbolic tendencies while also demonstrating the influence of subjective perception and cognitive context. This study may be useful for further research in psycholinguistics, phonetics, language theory, and lexicology, as well as for the methodology of experimental research on sound symbolism in different linguistic systems.

Key words: vowel sounds, German language, psycholinguistics, sound symbolism, semantic differential, phonemes, phonosyntax.

Постановка проблеми. Дослідження фоносемантичних властивостей голосних у німецькій мові є важливим для сучасної психолінгвістики, оскільки голосні виконують ключову роль у передачі емоційного забарвлення та музичності мови. Вивчення звуко символізму дозволяє глибше зрозуміти механізми сприйняття мовних звуків, а також їхній вплив на комунікативний процес. Практична значущість цього дослідження проявляється у застосуванні результатів у навчанні іноземних мов, лінгвістичному аналізі текстів та створенні навчальних матеріалів із врахуванням естетичних властивостей мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних досліджень у сфері психолінгвістики особливу увагу приділено методикам вивчення звуко символізму, таким як семантичний диференціал Ч. Осгуда та відбір асоціацій. Попередні роботи вчених показали, що голосні найчастіше викликають більш виразні емоційні реакції, ніж приголосні, і мають високий потенціал для передачі суб'єктивних значень. Результати попередніх експериментів засвідчують, що певні фонемні асоціюються з певними категоріями, як-от величина, активність або приємність/неприємність.

У сучасній психолінгвістиці значне місце посідають експериментальні дослідження. Важливо враховувати, що кінцеві результати та висновки залежать від багатьох складників експерименту – добору матеріалів, учасників, формулювання інструкцій і способів обробки даних.

Суб'єктивний звуко символізм вивчають за допомогою різних методик, серед яких відбір асоціацій та семантичний диференціал Ч. Осгуда. Під час експериментальних досліджень, що застосовують семантичний диференціал, необхідно зважати на низку чинників, зокрема спосіб подання матеріалу та добір інформантів [4, с. 103].

Попри численні дослідження, досі залишаються невирішеними питання щодо універсальності звуко символічних асоціацій серед носіїв різних мов і впливу рідної мови на сприйняття іноземних фонем. Недостатньо вивченими залишаються також особливості оцінки голосних у німецькій мові, зокрема у контексті одночасного аналізу категорій розміру, активності та оцінки.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення фоносемантичних властивостей голосних фонем німецької мови та встановлення універсальних закономірностей їх сприйняття різними групами респондентів. Завдання включають проведення психолінгвістичного експерименту із застосуванням семантичного диференціала, ана-

ліз отриманих результатів та визначення основних звуко символічних асоціацій у категоріях величини, активності та приємності/неприємності.

Виклад основного матеріалу. У межах нашого дослідження було проведено психолінгвістичний експеримент, спрямований на виявлення фоносемантичних властивостей голосних фонем німецької мови. Ці фонемні становлять особливий інтерес, адже вони зазвичай викликають інтенсивніші емоційні реакції, ніж приголосні. Саме голосні надають людській мові виразного «музичного» характеру: завдяки своїм акустичним параметрам (зокрема висоті тону) вони найбільш наближені до музичних звуків. Таким чином, голосні можна вважати носіями найпотужнішого звуко символічного потенціалу. Їхня висока частотність у мовленні створює своєрідний фон, на якому чіткіше вирізняються контексти з різною щільністю та інтенсивністю звукового наповнення.

У нашій роботі було використано психолінгвістичну методику Ч. Осгуда – вимірювання значень за допомогою семантичного диференціала. Цей метод передбачає подання інформантам штучно створених слів, які вони оцінюють за шкалами з антонімічними полюсами, наприклад: «гарний – поганий», «сильний – слабкий», «великий – маленький». Після статистичної обробки результатів визначаються середні показники, що відображають семантичні властивості досліджуваних одиниць. Отримані дані дають можливість окреслити місце цих слів у лексико-семантичному просторі мови та виявити прояви звуко символізму, якщо більшість інформантів оцінюють їх однаково.

У межах цієї методики рекомендовано подавати для аналізу не ізольовані звуки, а спеціально сконструйовані звукові комплекси (наприклад, склади на зразок *be*, *ee*, *ge*). Також вважається недоцільним залучати носіїв однієї мови для оцінювання звуків іншої, якщо це не є спеціальним завданням. Якщо ж до експерименту залучають студентів, які не є носіями, необхідно попередньо перевірити, що їхні оцінки співвідносяться з оцінками носіїв відповідної мови [1, с. 105].

Досвід досліджень у сфері звуко символізму показує, що за окремими шкалами оцінювання простежується подібність у сприйнятті звуків англійської та німецької мов українськими студентами. Водночас це не стосується тих параметрів, що спираються на суб'єктивні критерії, наприклад: «приємний – неприємний». Тому недоцільно механічно переносити результати оцінок звуків однієї мови на іншу без відповідного обґрунтування. Перед залученням носіїв україн-

ської мови до експериментів з іноземною мовою необхідно чітко з'ясувати, чи базується завдання на їхній мовній компетенції, чи зводиться лише до розв'язання логічних операцій [1, с. 106].

У нашому психолінгвістичному експерименті взяли участь три групи респондентів:

Група А: особи, які не володіють німецькою мовою;

Група В: ті, хто знає німецьку як іноземну;

Група С: носії німецької мови.

Таке групування дозволило чітко розділити учасників на носіїв мови, тих, хто вивчає її як іноземну, та осіб без знань німецької. Вік респондентів варіювався від 18 до 37 років, а загалом було зібрано 72 анкети:

анкети від носіїв німецької мови (7 чоловіків і 17 жінок);

анкети від осіб, які володіють німецькою як іноземною (6 чоловіків і 18 жінок);

24 анкети від тих, хто не знає німецької (10 чоловіків і 14 жінок).

Такий підхід дав змогу перевірити універсальний характер фонетичного символізму. Серед опитаних у групах А і В переважали жінки, тоді як у групі С частка чоловіків і жінок була приблизно рівною.

Матеріал для експерименту подавався письмово, щоб уникнути впливу інтонації, логічного наголосу чи експресії мовця, які могли б спотворити сприйняття звукових комплексів.

Особлива увага приділялася інструкції до експерименту. Кожне необережно сформульоване слово експериментатора могло істотно вплинути на хід дослідження. Було важливо, щоб респонденти відчували себе учасниками наукового експерименту, а не об'єктами дослідження, та розуміли, що метою є вивчення певного явища, а не оцінка їхніх когнітивних здібностей.

Завдання респондентів полягало у виборі асоціацій до штучно створених слів за трьома шкалами:

шкала величини: «великий – маленький»;

шкала оцінки: «приємний – неприємний»;

шкала активності: «швидкий – повільний».

У межах експерименту ми досліджували такі голосні: [a], [a:], [i:], [i], [e:], [e], [o:], [o], [u:], [u].

Було виявлено, що характеристики деяких голосних фонем частково збігалися у різних інформантів.

За шкалою розміру:

Поняття «великий» найчастіше асоціювалося з фонемами [a:] (53), [a] (69), [o:] (61), [o] (56).

Поняття «маленький» – з фонемами [i:] (56), [i] (62).

За шкалою оцінки:

Фонери, що сприймалися як «приємні»: [a:] (45), [a] (55), [i:] (54), [i] (50), [e] (44).

«Неприємними» вважалися [o] (53), [u:] (52), [u] (44).

За шкалою активності:

До «швидких» віднесли [i:] (45), [i] (58), [e] (50).

«Повільними» були [u:] (54), [o:] (52), [o] (46).

Результати експерименту щодо сприйняття голосних фонем різними групами інформантів представлені у таблиці 1. Таблиця демонструє, які фонери асоціювалися з полярними значеннями за трьома шкалами: розміру, оцінки та активності.

Інформанти також продемонстрували певні тенденції у сприйнятті окремих фонем:

фонери [u:], [u], [e:] сприймалися як «великі» (відповідно 37, 37, 39);

фонема [e:] оцінювалася як «неприємна» (35);

фонема [a] асоціювалася з характеристикою «швидка» (40);

фонема [e:] вважалася «повільною» (40).

Особливу увагу привернула фонема [e], яка за шкалою розміру не проявила чіткої тенденції: половина інформантів оцінювала її як «велику» (36), інша половина — як «маленьку» (36). Подібна рівновага спостерігалася для фонери [o:] за шкалою оцінки: її майже порівну вважали «приємною» і «неприємною» (34:38). Чітка градація також відсутня за шкалою активності для фонери [a:] («швидка» – «повільна» = 38:35) та [u] («швидка» – «повільна» = 35:37).

Під час експерименту у групі С одна з учасниць не змогла визначитися за шкалою розміру для слів *tag* і *tege* (фонери [a] та [e]), обравши оби-

Таблиця 1

Розподіл асоціацій голосних фонем за шкалами розміру, оцінки та активності

Шкала	Позитивна полярність	Значення	Негативна полярність	Значення
Розмір	великий	[a:] (53), [a] (69), [o:] (61), [o] (56)	маленький	[i:] (56), [i] (62)
Оцінка	приємний	[a:] (45), [a] (55), [i:] (54), [i] (50), [e] (44)	неприємний	[o] (53), [u:] (52), [u] (44)
Активність	швидкий	[i:] (45), [i] (58), [e] (50)	повільний	[u:] (54), [o:] (52), [o] (46)

два варіанти - «великий» і «маленький». Інший учасник цієї групи (чоловік) також зазначив обидва варіанти для слова *maga* (фонема [a:]) за шкалою розміру та не зміг обрати між «швидким» і «повільним» для слова *ga* за шкалою активності.

Отже, експеримент підтвердив наявність звуко символічної асоціації поняття «великий» з фонемами [a:] та [a]. Водночас фонема [ε] не проявила однозначної тенденції за шкалою розміру, оскільки не демонструвала явної переваги ні як «велика», ні як «маленька».

Результати експерименту, проаналізовані окремо для кожної групи, виявилися досить показовими.

За шкалою розміру:

фонема [a:], [a], [o:], [o] однозначно сприймалися як «великі» у всіх трьох групах, тоді як [i:], [i] – як «маленькі»;

фонема [u:] оцінювалася по-різному: у групі В вона вважалася «великою», у групі А – «маленькою», а у групі С результати розподілилися порівну (12:12);

фонема [ʊ] сприймалася як «маленька» у групі С, тоді як у більшості респондентів груп А і В вона була віднесена до «великих».

За шкалою оцінки:

фонема [a], [ε], [i:], [i] у всіх трьох групах сприймалися як «приємні»;

фонема [a:] отримала позитивну оцінку лише у групах В та С, тоді як у групі А результати розділилися порівну (12:12);

фонема [u:], [u], [o] респонденти з усіх груп назвали «неприємними»;

фонема [e:] оцінювалася негативно у групах А та В, у групі С результати були майже рівні (11:13);

фонема [o:] вважалася «неприємною» у групах А та В, але більшість учасників групи С оцінили її як «приємну».

За шкалою активності:

фонему [a] група А вважала «швидкою», група В – «повільною», у групі С результати розділилися порівну (12:12);

фонема [i:] та [ε] у всіх групах оцінювалися як «швидкі»;

фонема [i] була «швидкою» у групах В та С, тоді як у групі А результати розділилися порівну (12:12);

фонема [e:] сприймалася як «повільна» у групах В та С, але як «швидка» у групі А;

фонема [o:] та [u:] визначалися як «повільні» у всіх трьох групах;

фонема [o] оцінювалася як «повільна» у групах А та В, а в групі С результати розділилися порівну (12:12).

Розбіжності між групами, ймовірно, зумовлені рідною мовою респондентів, їхньою культурною та мовною традицією, а також індивідуальними звичками сприйняття звуків. Тому в наших висновках акцент робиться на загальних тенденціях, виявлених у дослідженні.

Одна з учасниць групи А зазначила лише окремі асоціації до штучних слів:

<i>mag</i> – великий	<i>mege</i> – приємний
<i>mig</i> – швидкий	<i>mogo</i> – повільний
<i>mug</i> – великий	<i>migi</i> – маленький
<i>tog</i> – неприємний	<i>meg</i> – швидкий

Інша учасниця групи А під час експерименту дотримувалася інструкцій лише за двома шкалами – активності та оцінки. Вона зазначила в анкеті, що не змогла оцінити всі слова за шкалою величини, оскільки жодне з них не асоціювалося у неї з поняттям «маленький». Лише кілька фонем були нею визначені як «великі»: [a:], [a], [ε], [o].

Крім того, учасниця зазначила власні асоціації для окремих звуків:

[e:] – «широкий»	[o:] – «озеро»
[i:] – «веселий»	[o] – «високий»
[u:] – «густий»	[ʊ] – «довгий»

Такі асоціації можна пояснити явищем звуко символізму. Наприклад, фонема [o:] у сприйнятті учасниці асоціювалася з поняттям «озеро», що можна пов'язати з відчуттям округлості, просторовості та наповненості цього звука. Фонема [o:] та [o] часто асоціюються з великими, об'ємними й круглими об'єктами. Фонема [i:], яку учасниця відзначила як «веселу», традиційно вважається характерною для текстів із мажорним емоційним забарвленням.

Одна з учасниць групи В, виконуючи завдання за інструкцією, додатково позначила біля кожного слова рід (чоловічий або жіночий) відповідно до власних асоціацій:

Чоловічий рід: [a], [u:], [ʊ], [o], [o:], [i].

Жіночий рід: [a:], [e:], [ε], [i:].

Слід зауважити, що подібні індивідуальні асоціації є суб'єктивними і не можуть вважатися науково обґрунтованими.

Результати експерименту у всіх трьох групах виявили значну схожість, що свідчить про універсальний характер звуко символізму, незалежний від національних особливостей.

Основні асоціації:

звуки [a] та [a:] сприймалися як великі таприємні;

звуки [i:] і [i] асоціювалися з маленькими, приємними та швидкими явищами;

фонема [o:] і [o] сприймалися як великі; [o:] додатково пов'язується з повільністю;

фонема [в] асоціювалася з приємними і швидкими явищами;

фонери [u:] і [o] розцінювалися як неприємні, причому [u:] додатково пов'язується з повільністю.

Подібну до осгудівського семантичного диференціала методику застосовував В. Левицький у своїх дослідженнях звуко-символізму [Див.: 1]. Учасники оцінювали звуки різних мов (української, румунської, німецької, англійської тощо) за характеристиками, такими як розмір, сила, тепло, світло, активність і твердість. Результати показали певну узгодженість оцінок серед респондентів. Наприклад:

[a:] – найвеликий звук;

[u:] – найнеприємніший;

[i] – найшвидший;

[o] – найхолодніший;

[e:] – найсильніший;

[a] – найтемніший і найтвердіший;

[i] – найменший, найприємніший, найшвидший, найтепліший, найслабший, найсвітліший і найм'якший [Див.: 2].

Оцінка фонем за різними категоріями не завжди демонструє чіткий взаємозв'язок між ними. У нашому експерименті, наприклад, фонери, які були визначені як «великі» ([a:], [a], [u:], [o], [e:], [o:], [ε]), не завжди асоціювалися з чимось однозначно «приємним» чи «неприємним». Так, [a:] і [a] отримали позитивні оцінки, тоді як [u:], [o], [e:], [o:], [ε] респонденти сприймали як «неприємні». Це можна пояснити тим, що поняття величини або об'ємності не мають чітко вираженого позитивного чи негативного забарвлення.

Фонери, які асоціювалися з «маленьким» ([i:], [i]), були однотайно оцінені як «приємні». Такий зв'язок можна пояснити асоціативною кореляцією між «маленьким» і «приємним», що викликає уявлення про ніжність, ласку, нестливість, наприклад, у зменшувальних формах слів або у вираженні симпатії.

Фонери, асоційовані з категорією «великий», не демонстрували однозначної кореляції зі шкалою активності: «великі» фонери [a:], [a] сприймалися як «швидкі», тоді як [u:], [e:], [o:] респонденти оцінювали як «повільні».

Це свідчить про те, що категорії розміру та активності не завжди формують чіткі асоціації. Наприклад, у реальному світі великий слон рухається повільно, тоді як масивна ракета – дуже швидко.

У свою чергу, «маленькі» фонери [i:], [i] зазвичай асоціювалися зі «швидким», що можна пояснити суб'єктивним сприйняттям часу: коротші проміжки часу сприймаються як більш швидкі.

Фонери, які були оцінені як «приємні» ([a:], [a], [ε], [i:], [i]), переважно сприймалися як «швидкі» за шкалою активності, тоді як «неприємні» фонери ([u:], [o], [e:], [o:]) частіше асоціювалися з «повільними».

Взаємозв'язок між категоріями «швидкий – повільний» і сприйняттям часу можна пояснити через фізичні концепції. У класичній фізиці час вважається безперервною і сталою величиною, у квантовій механіці він лишається зовнішнім параметром, а в теорії відносності стає частиною простору-часу і залежить від системи відліку та гравітаційних умов. У суб'єктивному сприйнятті людина може відчувати, що час розтягується під час неприємних подій і пролітає швидко під час приємних, що пояснює зв'язок між «приємний – неприємний» і «швидкий – повільний».

Значення слова може нести експресивне забарвлення, яке передає суб'єктивну модальність, наприклад, емоційне ставлення, оцінку або соціальну реакцію. Експресивна функція мовних одиниць полягає у нашаруванні суб'єктивного змісту на об'єктивний. Кваліфікаційна структура мовних одиниць включає чотири компоненти: прикметник (кваліфікація), суб'єкт, об'єкт і основу кваліфікації. Це дозволяє фоносемантичним властивостям посилювати експресію та впливати на комунікативний процес.

Висновки. Психолінгвістичний експеримент підтвердив наявність звуко-символічних асоціацій між окремими голосними фонемами німецької мови та категоріями «великий – маленький», «приємний – неприємний», «швидкий – повільний». Так, фонери [a:] і [a] однозначно асоціювалися з категорією «великий» та позитивними емоційними оцінками, тоді як [i:] і [i] традиційно сприймалися як «маленькі», «приємні» і «швидкі». Фонери [o:] і [o] демонстрували стійку асоціацію з «великим», при цьому [o:] додатково пов'язувався з повільністю, тоді як фонери [u:] і [u] здебільшого оцінювалися як «неприємні» та повільні. Водночас категорії розміру та активності не завжди корелюють: великі фонери могли сприйматися як швидкі або повільні залежно від контексту, що пояснюється суб'єктивним уявленням про час і простір. Спостережуваний універсальний характер звуко-символізму підтверджується тим, що основні асоціації були подібними серед носіїв мови, тих, хто вивчає німецьку як іноземну, та осіб без знання мови. Індивідуальні асоціації, наприклад, пов'язування фонем зі словами чи граматичним родом, залишаються суб'єктивними та не можуть вважатися науково обґрунтованими, проте вони демон-

струють вплив особистісного сприйняття на експресивність мовних одиниць. Експериментальні дані також свідчать про взаємозв'язок між емоційною оцінкою фонем і сприйняттям швидкості явищ: приємні фонемі переважно сприймаються як швидкі, а неприємні – як повільні, що узгоджується з психологічними та фізичними уявленнями про час. Отримані результати підкреслюють значення експресивної функції голосних у мовленні та комунікації, а також важли-

вість врахування фоносемантичних властивостей при аналізі естетики мовних одиниць.

Подальші розвідки можуть зосередитися на порівнянні звуко-символічних асоціацій голосних у різних мовах та культурах, аналізі впливу контексту та семантичного навантаження слів на сприйняття фонем, а також на застосуванні отриманих знань у навчанні іноземних мов, синтаксичному аналізі та створенні текстів із певним емоційним забарвленням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левицький В.В., Кійко С.В. Практикум до курсу «Вступ до германського мовознавства». Вінниця : Нова книга, 2006. 200 с.
2. Кушнерик В. Фоносемантизм: гіпотези і факти. Чернівці: Книги XXI, 2008. 420 с.
3. Кушнерик В. І. Фоносемантизм. Теоретико-експериментальні витоки. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики* : науковий журнал / редкол. Кушнерик В. І. та ін. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», № 2 (15), 2017. С. 38–42.
4. Osgood Ch., Suci G.J., Tannenbaum P.H. The measurement of meaning. Urbana: Univer of Illinois Press, 1957. 342 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025